

Наукові перспективи
Видавнича група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СУЧАСНІЙ
НАУЦІ

№ 11(17)

2023

*Серія: історія та
археологія,
державне
управління,
економіка,
педагогіка,
техніка,
право*

*Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Асоціація науковців України
Науковий парк Національного Авіаційного Університету*

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Актуальні питання у сучасній науці»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка»,
Серія «Державне управління», Серія «Техніка»,
Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 11(17) 2023

Київ – 2023

*Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration
Association of Scientists of Ukraine
Scientific Park of the National Aviation University*

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

«Current issues in modern science»

*("Pedagogy" Series, "Law" Series, Economy Series,
"Public Administration" Series, "Technology" Series,
"History and Archeology" Series)*

Issue № 11(17) 2023

Kyiv – 2023

«Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2023. № 11(17) 2023. С. 1259.

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія Серія КВ № 25116-15056Р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із права (спеціальність - 081 Право), економіки (спеціальність - 076 Підприємництво та торгівля), педагогіки (спеціальність - 014 Середня освіта) та державного управління (спеціальність - 281 Публічне управління та адміністрування).

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2023 № 185 журналу присвоєно категорію "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія)

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 13.11.2023, № 3/11-23).

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), Міждержавної гільдії інженерів консультантів, громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Журнал публікує оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, техніки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір. Цільова аудиторія: науковці, працівники вищих навчальних закладів та наукових інституцій, здобувачі вищої освіти, а, також фахівці тематики журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор: Дачій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Балаласва (Дорошенко) Катерина Вікторівна - кандидат технічних наук, доцент кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Бельська Тетяна Валентинівна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Гбур Зоряна Володимирівна - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)
- Закієв Іслам Муса-Оган - старший науковий співробітник кафедри підтримання льотної придатності авіаційної техніки Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Іванченко Євгенія Вікторівна — кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Ігнатович Сергій Ромуальдович - доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Ільїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)

- Кавіліна Ганна Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- Кардаш Оксана Любомирівна — кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматики, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- Карусевич Михайло Віталійович - доктор технічних наук, професор, професор кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Катеринчук Іван Степанович - доктор технічних наук, професор кафедри телекомунікаційних та інформаційних систем Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Кінзерявий Василь Миколайович — кандидат технічних наук, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Коваленко Валентин Васильович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- Ковтун Владислав Юрійович — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Комнатний Сергій Олександрович - докторант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Корченко Анна Олександрівна — доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Корченко Олександр Григорович — доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- Коштар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Кошова Світлана Петрівна — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління охорони здоров'я Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- Кравчук Володимир Миколайович — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Кризина Наталя Павлівна – доктор наук державного управління, професор, Заслужений лікар України, директор Навчально-Наукового медичного інституту Київського міжнародного університету (Київ Україна)
- Куриш Наталя Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- Марушева Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
- Маслак Тетяна Петрівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмайльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- Мірошніченко Валентина Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмайльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (Львів, Україна)
- Огіснюк Альона Володимирівна - доктор економічних наук, доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Оніщенко Наталя Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України (Київ, Україна)
- Орлова Наталя Сергіївна — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)

- Павлов Костянтин Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри аналітичної економіки та природокористування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Київ, Україна)
- Павлова Олена Миколаївна - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного університету (Харків, Україна)
- Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (Одеса, Україна)
- Сидоренко Вікторія Миколаївна —асистент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Сирник Ярослав - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)
- Січкарєнко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету (Київ, Україна)
- Терещенко Юрій Матвійович — доктор технічних наук, професор, лауреат Державної премії в області науки і техніки України, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Титко Анна Василівна — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- Хохлачова Юлія Євгенівна — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
- Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- Шеремет Інєса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- Якимчук Олег Феодосійович - керівник групи білінгу Відділу бізнес-систем Департаменту інформаційних технологій ПРАТ «Рівнеобленерго» (Рівне, Україна)
- Якушенко Олександр Сергійович — кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Економіка»

Shylo V.M., Kisilova I.Yu. <i>LOAN PORTFOLIO OF UKRAINIAN BANKS</i>	17
Бечко П.К., Лиса Н.В., Пономаренко О.В., Нагорний В.І., Шеїн В.В. <i>РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: УМОВИ ФОРМУВАННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ І ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ</i>	31
Бєлкін І.В., Трапаїдзе С.М. <i>СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГУ У ТУРИЗМІ</i>	43
Бурдонос Л.І., Виноградня В.М., Вераксіч С.М. <i>ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА СУЧАСНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ</i>	60
Буткевич О.В. <i>ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ</i>	71
Бухарінова І.А., Косата І.А. <i>ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ</i>	85
Винничук Р.О. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ МАТРИЦІ КОМПЕТЕНЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ</i>	97
Гончар М.Ф., Гончар С.Й., Ханік В.А. <i>РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ</i>	107
Гончар М.Ф., Реверенда Н.Ю., Гордон П.М. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАГРОЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ ІТ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ АГРЕСИВНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА</i>	118
Гриценко О.М. <i>ОСОБЛИВОСТІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ</i>	126

Логоша Р.В., Дяченко М.В. <i>ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ</i>	138
Логоша Р.В., Прилуцький А.М., Підлубний В.Ф. <i>СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ</i>	153
Мельниченко О.О. <i>МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР</i>	167
Михайлишин В.В. <i>ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ПРИ ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ</i>	182
Охрименко І.Б., Шуляк Д.А. <i>ІННОВАЦІЇ OPEN-BANKING У РОЗВИТКУ БАНКОСТРАХУВАННЯ</i>	193
Писаренко Н.В., Громоздова Л.В., Дербеньова Я.В., Артеменко А.І., Буксіна І.В., Резніченко А.О. <i>МАРКЕТИНГОВО-ЛОГІСТИЧНА МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ</i>	209
Сибірцев В.В., Кравченко В.П., Подплетній В.В. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</i>	223
Шматко М.О., Череп А.В. <i>ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА</i>	231
СЕРІЯ «Державне управління»	
Антонова Л.В., Гололобов С.М. <i>МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ</i>	241
Бурчак Я.О., Федорчук О.М. <i>МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД</i>	259

Власовська Т.Г., Болбас О.М. <i>МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СТВОРЕННЯМ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ</i>	271
Гаврашенко А.А. <i>РЕСТИТУЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ</i>	291
Зубчик О.А., Магеррамов А. <i>ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ</i>	304
Зубчик О.А., Руденко Д.П. <i>КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОДИ ЕПІДЕМІЙ ТА ПАНДЕМІЙ В УКРАЇНІ</i>	316
Красников Є.В. <i>УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ</i>	331
Красностанова Н.Е., Медловська Н.В. <i>ІННОВАЦІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ</i>	354
Лозовий В.С. <i>ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ У ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 2022-2023 РР.</i>	366
Малько Н.О. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</i>	377
Малярєвський В.М. <i>ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР СТИМУЛЯЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА СУМІЖНІ ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА</i>	386
Мельник С.М., Кедюліч В.В. <i>МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД</i>	400
Підбережник Н.П. <i>РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗБЕРЕЖЕННІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	413

- Романенко І.Г., Ковальчук М.М.** 426
ОБґРУНТУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ВЛАДИ ТА ЛІДЕРСТВА В НОВОМУ ПУБЛІЧНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ ЯК ОСНОВА ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ
- Ткачова Н.М.** 443
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НАУКИ І ОСВІТИ ЯК ОСНОВНИЙ ПРІОРИТЕТ ПОВОЄННОГО ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
- Цецик Я.П., Дорошук С.Б., Дзецько О.В.** 452
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ АРХІВНИМИ УСТАНОВАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
- Чебукін Ю.В., Комліченко О.О., Яковенко Є.О.** 462
ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ
- Шевченко Н.О., Мареніченко В.В.** 475
РОЗВИТОК КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ІНСТРУМЕНТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ
- Яременко С.А.** 485
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ

СЕРІЯ «Право»

- Вакулик О.О., Харкевич Ю.І.** 496
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ПЕРІОД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ
- Виноградова А.І.** 510
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПОТЕРПІЛОМУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ
- Дараган В.В., Шендрик Ю.В.** 523
РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ ТА ПРОКУРОРА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ У СФЕРІ ІНВЕСТУВАННЯ БУДІВНИЦТВА

Денисюк О.В. <i>ОКРЕМІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ</i>	533
Зуй В.В. <i>ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ</i>	545
Кравцов С.О., Мамницький В.Ю., Житарюк К.С. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ</i>	552
Крусян А.Р. <i>ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ В СУЧАСНИХ УМОВАХ</i>	562
Кудрявцева В.В., Жук І.М., Бодрухіна Є.А. <i>МЕДІАЦІЯ, ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ</i>	574
Куненко І.С. <i>ФЕНОМЕН ЮСТИЦІЇ ТА ЙОГО МІСЦЕ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ</i>	589
Лунгол О.М., Габорець О.А. <i>ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	602
Маслова-Юрченко К.О. <i>МОЖЛИВІСТЬ НОВАЦІЇ ВЕКСЕЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ</i>	616
Мельничук О.Ф. <i>ПРАВО НА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	631
Неофіга Д.Б. <i>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ</i>	640
Орбець К.М. <i>ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД – НОВИЙ ВИД ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕФОРМИ ЯК НАПРЯМКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ З ТОЧКИ ЗОРУ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ</i>	653
Подільчак О.М., Дунаєва Т.Є., Кулик К.Д. <i>ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ</i>	663

Правдюк А.Л., Богдашкін А.В., Слободянюк І.М. 679
ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Правдюк А.Л., Кітнік В.М., Петрик Б.І. 690
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

Харитонов С.О., Дунаєва Т.Є., Русанова Л.В. 702
СПЕЦИФІКА ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «Педагогіка»

Papp G.G. 712
COMPARISON OF PLATFORMS USED IN ONLINE EDUCATION

Smuhliakova M.K., Ponomarenko N.M. 722
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND LANGUAGE LEARNING APPS

Антонець Н.Б. 738
СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО У КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ ШКОЛУ НА МЕЖІ ХІХ ТА ХХ СТОЛІТЬ: ДО 145-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ДІЯЧА

Байлюк К.О. 752
ПОРТРЕТ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї: ПРИЗНАЧЕННЯ РОДИНИ У СУСПІЛЬСТВІ

Блохіна І.О. 766
ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Борисюк І.Ю., Лоскутова Т.О., Камінський В.В. 778
ІНТЕГРАЦІЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МЕДИЧНУ ОСВІТУ ЗВО УКРАЇНИ: РОЛЬ STEAM-ПІДХОДУ

Боса В.П. 792
КОНЦЕПТ «КОМУНІКАЦІЯ» В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ

Варивончик Д.В., Ковтун Л.О., Струк Т.А. 804
ІНТЕГРАЦІЯ КЛІНІЧНОГО ДОСВІДУ, ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ТА ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гапон В.В., Литвинчук А.О., Пронь Н.Б., Чимбай Л.Л., Попкова Л.В. <i>ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ У 2022 РОЦІ</i>	815
Головко Д.Ю. <i>ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СФЕРІ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ</i>	831
Груць Г.М., Винничук О.Т. <i>МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ</i>	843
Драгомирецька О.О. <i>КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ</i>	857
Ищенко Л.В., Кривошея Т.М., Журавко Т.В. <i>ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	874
Кізлова А.А. <i>КОНСПЕКТИ ІНТЕГРОВНИХ/БІНАРНИХ УРОКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ІСТОРІЇ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ</i>	886
Коберник О.М., Маслюк Р.В., Пензай С.А. <i>СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ</i>	901
Ковач А.І., Соболенко Л.Ю., Заводній Т.В. <i>РОЛЬ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЄКТІВ У ФОРМУВАННІ БІОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ</i>	914
Крілик А.М. <i>ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ ВДОМА, ЩОБ НЕ ТРАВМУВАТИ ДИТИНУ?</i>	927
Лемко Г.І. <i>СУПЕРВІЗІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ</i>	939

Липчанко-Ковачик О.В., Бедевельська М.В., Білак М.В. <i>КУЛЬТУРОЗНАВЧА СПРЯМОВАНІСТЬ АНГЛІЙСЬКОГО ПОВОЄННОГО РОМАНУ</i>	946
Мартинюк В.В. <i>МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ</i>	958
Мотика С.М. <i>ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ В БОЙОВИХ УМОВАХ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ</i>	971
Онипченко О.І., Сургова С.Ю., Анголенко В.В. <i>ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАСОБІВ У ПРОФІЛАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ</i>	982
Ройко Л.Л. <i>АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ВИЩА МАТЕМАТИКА»</i>	996
Романова О.О., Мудрик О.В. <i>МЕТОД ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	1009
Сухопара І.Г., Войтюк В.В. <i>ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОГО НАВЧАННЯ: ВІД ІСТОРІЇ ДО СУЧАСНОСТІ</i>	1021
Ткаченко В.П. <i>ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: УПРАВЛІНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ</i>	1034
Трофаїла Н.Д. <i>ВПЛИВ ЕМОЦІЙ НА ВИВЧЕННЯ І ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ</i>	1043
Файчак Р.І. <i>СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ФІЗИЧНИХ ВПРАВ ТА ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЇХ ПОЗИТИВНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ</i>	1052

Федь В.А., Федь І.Є., Плахотський О.В. 1065
*ЕСТЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ
АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ*

СЕРІЯ «Історія та археологія»

Богатчук С.С. 1076
КОЗАЦТВО В БОРОТЬБІ ЗА ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ

Гриценко А.П., Ткаченко Н.М., Голуб А.А. 1091
*ІСТОРІЯ ГЛУХІВСЬКОГО ЄВРЕЙСЬКОГО ЦВИНТАРЯ: ТРАДИЦІЇ
ПОХОВАНЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДГРОБКІВ*

Двірна К.П., Левченко Ю.І. 1102
*МЕТОДИЧНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ В УМОВАХ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ
(ТРАВЕНЬ – ВЕРЕСЕНЬ 1942 РОКУ)*

Девтеров І.В., Поперечна Г.А., Дорошева А.О. 1123
*МИРОТВОРЧІ ЗУСИЛЛЯ ТА СПРОБИ УРЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ
АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД*

Деркач О.П. 1137
*НАУКОВІ РОЗВІДКИ ЧЛЕНІВ КИЇВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО
ТОВАРИСТВА ІНЖЕНЕРІВ І АГРОНОМІВ У ГАЛУЗІ МЕХАНІКИ НА
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ*

Журило Д.Ю., Фрадкіна Н.В. 1148
*ВНЕСОК ВІКТОРА ДАНИЛЕВСЬКОГО В МУЗЕЙНИЦТВО ТА КУЛЬТУРУ
ХАРКІВЩИНИ. ДО 125 -РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ*

Задорожнюк А.Б. 1162
*СТАНОВЛЕННЯ ЦЕНЗУРИ ТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА
ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XIX – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.*

Коляструк О.А., Кузьмінець Н.П., Стадник О.О. 1173
*ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ
ЯК НАПРЯМ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО
РЕВОЛЮЦІЙНОГО ТРИБУНАЛУ*

Левдер А.І. 1182
*ПОЛІТИЧНА ПОЗИЦІЯ ОЧІЛЬНИКІВ УРЯДІВ СПОЛУЧЕНОГО
КОРОЛІВСТВА ЩОДО ВІЙНИ РФ В УКРАЇНІ: ЗМІСТ І
РЕТРОСПЕКТИВА ФОРМУВАННЯ*

СЕРІЯ «Історія та археологія»

УДК: 94(477) "15/17"

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-1076-1090](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-1076-1090)

Богатчук Світлана Степанівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та філософії, Вінницький національний аграрний університет, вул. Сонячна 3, м. Вінниця, 21008, <https://orcid.org/0000-0003-0684-6106>

КОЗАЦТВО В БОРОТБІ ЗА ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ

Анотація. Актуальність статті обумовлена подіями, які відбуваються останні роки, щодо утвердження незалежності православної церкви України. Сторінки історії українського козацтва розкривають їх боротьбу за утвердження православної віри.

При написанні статті було застосовано як загальнонаукові, так і спеціально-історичні методи. Згідно з принципами об'єктивності та всебічності акцентувалася увага на розкритті боротьби та захисту своєї православної віри.

Історія запорозького козацтва свідчить, що важливою рисою козаків була їх релігійність. Ідеологічним підґрунтям існування козацтва виступав захист православної віри й церкви, що стало основою їхнього життя. Українські козаки нікому не прощали знищення православних святинь. Усі війни, які вело запорізьке козацтво проти турків, татар чи поляків мали релігійну основу.

Свою боротьбу за свободу віросповідання козаки розпочинають з часу турецько-татарських нападів на українські землі. Напади татар і турок спустошували територію України, гальмуючи економічний розвиток, а Литва й Польща не мали можливості захистити українські землі.

Встановлено, що до середини XVI ст. релігійність козацтва характеризувалася відносною віротерпимістю. Лише з посиленням в кінці XVI ст. національного гніту та переслідування православ'я, козаки стали на його захист.

Відзначається, що після прийняття Люблінської унії, а згодом, й Берестейської унії поширюється католицизм. Православна церква зазнає утисків та переслідувань, що стало основою нової боротьби за незалежність віросповідання. А з підписанням союзу з Московією українська православна церква попадає в залежність від Московської.

Маючи потребу в збільшенні чисельності військового товариства, запорожці приймали до своїх лав представників будь-якої національності, вимагаючи від них сповідання православ'я.

Суворі умови життя, при яких козацтво досить часто було позбавлене можливості задовольняти релігійні потреби в релігійних спорудах, приводили до спрощення деяких обрядів, пристосування їх до похідних умов.

Запорожці свято берегли традиції, обряди, на честь Покрови Пресвятої Богородиці козаки найчастіше будували церкви.

Ключові слова: козацтво, православна віра, боротьба, Запорозька Січ, церква

Bogatchuk Svitlana Stepanivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History of Ukraine and Philosophy, Vinnytsia National University of the Agrarian University, Sonyachna St., 3, Vinnytsia, 21008 <https://orcid.org/0000-0003-0684-6106>

COSSACKS IN THE STRUGGLE FOR THE ORTHODOX FAITH

Abstract. The relevance of the article is determined by the events that have taken place in recent years regarding the establishment of the independence of the Orthodox Church of Ukraine. The pages of the history of the Ukrainian Cossacks reveal their struggle for the establishment of the Orthodox faith.

When writing the article, both general scientific and special-historical methods were used. According to the principles of objectivity and comprehensiveness, attention was focused on revealing the struggle and defense of one's Orthodox faith.

The history of the Zaporizhzhya Cossacks shows that an important feature of the Cossacks was their religiosity. The ideological basis of the existence of the Cossacks was the protection of the Orthodox faith and the church, which became the basis of their life. Ukrainian Cossacks did not forgive anyone for the destruction of Orthodox shrines. All wars waged by Zaporizhzhya Cossacks against Turks, Tatars or Poles had a religious basis.

The Cossacks began their struggle for freedom of religion from the time of Turkish-Tatar attacks on Ukrainian lands. Attacks by Tatars and Turks devastated the territory of Ukraine, hampering economic development, and Lithuania and Poland did not have the opportunity to protect Ukrainian lands.

It was established that by the middle of the 16th century. religiosity of the Cossacks was characterized by relative religious tolerance. Only with strengthening at the end of the 16th century. national oppression and persecution of Orthodoxy, the Cossacks came to its defense.

It is noted that after the adoption of the Union of Lublin, and later, the Union of Brest, Catholicism spread. The Orthodox Church is subjected to oppression and persecution, which became the basis of a new struggle for religious independence. And with the signing of the union with Muscovy, the Ukrainian Orthodox Church becomes dependent on the Muscovy.

Having a need to increase the number of the military society, the Zaporozhians accepted representatives of any nationality into their ranks, demanding from them the confession of Orthodoxy.

Harsh living conditions, under which the Cossacks were quite often deprived of the opportunity to satisfy their religious needs in religious buildings, led to the simplification of some rites, their adaptation to derivative conditions.

The Zaporozhian people kept traditions and rituals, in honor of the Intercession of the Holy Mother of God, the Cossacks most often built churches.

Keywords: Cossacks, Orthodox faith, struggle, Zaporizhzhya Sich, church

Постановка проблеми. В Україні все більше зростає запит на пізнання власної історії. Тому питання боротьби українського козацтва потребує всебічного дослідження.

Українські козаки були глибоко віруючими людьми, дотримувалися християнської православної віри. Починаючи з кінця XVI ст. козацтво відстоює своє право сповідувати православну віру, яка після Берестейської церковної унії була заборонена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженні Голобуцького В. досліджуються вітчизняні і зарубіжні історичні джерела, що багатогранно розкривають картину життя і побуту, матеріальної і духовної культури запорожців, які давно зажили надійної світової слави [1].

Історикиня О.Апанович все своє життя присвятила вивченню історії України періоду середньовіччя, зокрема, історії українського козацтва [2]. Чимало уваги в своїх дослідженнях приділили історії боротьби козацтва за встановлення православної віри Сергійчук В, Щербак В. [3,4, 5].

Велика наукова праця Здіорук С. присвячена утворенню релігійних інституцій, зокрема, утвердженню православного вірування на території України в часи козацтва [6].

Цікавою та науково обґрунтованою є праця Косенко Л. про релігійне та церковне життя запорізької спільноти [7].

Метою статті є дослідження процесу боротьби українського козацтва за православну віру з XVI ст. до XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. Однією з важливих сторінок української історії є історія козацтва.

Починаючи зі створення Запорізької Січі козаків характеризували по-різному, однак, стверджували, що там панували така чесність і така безпека, що ніхто не боявся за своє життя [8, с. 21].

До лав козацтва вступали найсильніші й найвідважніші чоловіки. В умовах боротьби проти поневолювачів на Січі була створена атмосфера дружби, взаємодопомоги, традиції січового побратимства, самопожертви [2, с. 8].

Козаки відзначалися моральними якостями, високим патріотизмом, боротьбою за волю та незалежність. З раннього віку у юнаків формували морально-психічні та фізичні якості, які були необхідні у військовій справі.

І сьогодні ми, нащадки вільного незалежного козацтва, маємо підтвердити своє прагнення жити в незалежній, суверенній державі в союзі з іншими державами.

Важливою сторінкою в історії козацтва є його боротьба за утвердження православної віри. Складовою частиною виховання світогляду українця протягом багатьох століть було християнське виховання. Необхідно відзначити, що своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що були втілені в козацькій правосвідомості та козацькій моралі, козаки збагатили християнську мораль [9, с. 16].

До кінця XVI ст. однією з характерних рис суспільного життя України була віротерпимість. Навіть традиційний обряд прийняття до козацького товариства, що включав і поняття віри, особливою строгістю не відзначався [4, с. 71]. Що ж до приналежності до православ'я, то ця умова існувала. Відомо, що серед запорожців зустрічались також представники інших національностей. Серед запорожців були і поляки, і московитяни, і волохи, і турки, і татари, і євреї і взагалі люди різних національностей. Однак усі вони, крім, звичайно, православних, перебуваючи на Запорожжі, приймали православ'я [1, с.169].

Боротьба запорозького козацтва з татарами і турками йшла під релігійними гаслами.

Козацтво стало військовим бар'єром проти турецько-татарської агресії, поневолення Польщею. Литовський і польський уряди не могли захистити ні своїх земель, ні поневоленої ними України від нападів татар і турків. Кривава татарсько-турецька агресія гальмувала економічний і культурний розвиток України. Жертвами нападів татар і турків найчастіше ставали Південно-східні частини Київщини, Волині і Подолії, що були майже спустошені.

Так, загін Дмитра Вишневецького засновника Запорозької Січі у ході боротьби зазнав поразку, був захоплений у полон і під посиленою охороною доставили до Стамбула. 15 жовтня 1563 року французький посол у Стамбулі повідомив свій уряд, що днями мають привезти «Дмитрашка з його товаришами». Невдовзі Д. Вишневецький та його соратник Я. Пясецький були

страчені. Так, турки боялися козаків, що Вишневецький і Пясецький були скинуті з башти на гаки, що вмуровані у стіну біля морської затоки, на шляху від Константинополя на Галату. Пясецький одразу помер, а Вишневецький, зачепившись ребрами за гак, жив ще три дні, поки турки не вбили його з луків за те, що він ганьбив їхню віру. Дмитро Іванович Вишневецький не лише сам був готовий віддати життя за честь і свободу української землі, не лише очолював козаків у походах під турецькі замки і татарські улуси, а також, узяв на себе місію згуртувати запорозьке козацтво з колишніх утікачів від феодальних утисків [1, с. 136-139].

Після Люблінської унії (1569 р.) польська шляхта й католицька церква поширилися на Східну Україну, де й посилюється національно-релігійний гніт. Польський уряд підтримував польських і німецьких купців та ремісників, допомагав католицькій верхівці утискувати українське міщанство. Це виявлялося в тому, що до окремих цехів не приймали українців або ж не давали їм звання майстрів, а учням забороняли ставати підмайстрами, чинили різні перепони в торгівлі. Їх не допускали до посад у магістратах, примушували проживати в окремих кварталах тощо. Так львів'яне скаржилися на своє становище, відзначали, що польське ярмо тяжче за єгипетську неволю [1, с. 196].

Майже в усіх значних українських містах з'явилися єзуїти, які стали поширювати католицизм через школи, церковні проповіді й літературну полеміку. Єзуїтські школи були засновані у Львові, Кам'янці, Луцьку, Вінниці, Фастові, Острозі, Новгород-Сіверському, в інших містах. У цих школах українська молодь, особливо з аристократи та шляхетства, полонізувалась і окатоличувалась. У 1610 року відомий український письменник-полеміст, вчений і церковний діяч М. Смотрицький, який й сам під тиском католицизму перейшов згодом в унію, все ж таки наголошував на занепаді православної церкви, від якої відвернулось чимало українських князів: Слуцькі, Заславські, Збараські, Вишневецькі, Сангушки, Чарторійські, Пронські, Ружинські, Соломирецькі, Головчинські, Крошинські, Масальські, Горські, Соколинські, Лукомські, Пузини, Ходкевичі, Глібовичі, Кишки, Сапіги, Дорогостайські, Войни, Воловичі й інші [1, с. 204].

Православна церква в Україні тих часів не могла реально протистояти католицизмові, який підтримувався польською державою. Крім того, константинопольський патріархат, що перебував у стані повного занепаду під владою турків, не міг прийти на допомогу; до того ж, в самій церкві спостерігався розклад, викликаний підлеглістю світській владі, падінням чернечого життя, малокультурністю духівництва тощо.

Польська шляхта вважала православ'я нижчою релігією і чинила перешкоди щодо побудови храмів, культових відправ православним людям [5, с. 206].

У 1596 р. рішенням Брестського собору ліквідовувалася православна церковна ієрархія, що й викликало гостру опозиційну реакцію в суспільстві. Найбільшою силою протистояння стало козацтво, яке включається в боротьбу з ворогами православної віри під час повстання в 1596 р. на чолі з Северином Наливайком [4, с. 71]. План Наливайка полягав не лише в тому, щоб не допустити татар в Україну, він сподівався використати зібране військо проти литовсько-польських гнобителів українського народу. Вони громили маєтки прихильників унії – луцького старости Семашка, луцького владики Терлецького, захопили цінності й документи в Пінську. Також, необхідно відзначити, що козаки на запрошення князя Костянтина Острозького прибули на Волинь, щоб порухатися з ворогами та примусити Терлецького відмовитися від унії [10, с. 142-143].

На жаль, повстання під проводом С. Наливайка закінчилося поразкою. 1 вересня 1596 р. було видано королівський універсал, який стверджував ухвали сейму, спрямовані проти українського народу. Цей універсал наказував шляхті й урядникам Київського, Брацлавського та Волинського воєводств знищувати тих козаків, котрі знаходилися при замках та фортецях. Польські пани майже три місяці тримали Наливайка в ув'язненні, піддаючи тортурам, щоб вивідати у нього відомості про повстання та його учасників. Твердість і непохитність Наливайка викликала у ворогів ненависть і водночас повагу до нього. Образ козацького лідера та його страчених побратимів став символом незламної боротьби українського народу за волю [1, с. 192].

Необхідно відзначити, що магнатсько-князівська опозиція на чолі з князем Острозьким прагнула створити федерацію удільних українських, польських і російських князівств, де, з одного боку, влада належала б аристократії, а з другого — переважали б православні князівства. Середня та дрібна українська шляхта теж протестували проти національно-релігійного гніту.

Послідовно ведучи політику закріпачення мас, уряди Польщі і Литви з неймовірною жорстокістю ставилися до тих, хто виступав проти кріпацтва, передусім до вільного козацтва, яке виробило свою оригінальну соціально-політичну й військову організацію.

На початку XVII ст. православна церква в Україні залишилася без вищої ієрархії. В цей час зростає роль монастирів. Київ стає головним центром українського культурного життя і став усвідомлюватися як центр православного християнства [11, с. 22-23].

Тоді й відбувається перше втручання козацтва в релігійне життя [3, с. 4]. У 1610 р. у Великому князівстві Литовському посилюється тиск на православ'я, тому запорозьке козацтво втрутилося у справу боротьби православних міщан і духовенства в особі гетьмана Тискиневича. Уніатський

митрополит Іпатій Потій прислав до Києва свою довірену особу Антонія Грековича для нагляду над церквами. Київське духовенство побачило в цьому загрозу для православної церкви. І тоді гетьман Григорій Тискиневич написав підвоєводі київському Холоневському листа з вимогою не визнавати Грековича як зрадника православної віри [12, с. 143]. Також, в цьому листі попереджалося: якщо уніатський священник не зречеться свого наміру, то він буде покараний. Тому Антоній Грекович та Іпатій Потій вимушені були відступитися.

Константинопольський єпископ Неофіт, який перебував у Києві, при підтримці козаків висвятив декількох священників київської єпархії. Пізніше великі маєтності, що уніати забрали собі, були повернуті печерському монастирю теж при допомозі козаків. Через три роки при спробі повернути Михайлівській монастир під владу уніатів Грекович був убитий (не без допомоги козаків) [4, с. 72].

Питання про свободу православної віри піднімалося на сеймах Київщини, Волині, Галичини, але у Варшаві на це не звертали увагу. Лише у 1618 р. сеймом було задекларовано право на віросповідання людей «релігії грецької».

Визначальну роль козацтва у боротьбі за православну віру розглядається за часів гетьмана П.Сагайдачного. Гетьман Петро Сагайдачний разом з усім Кошем Запорозьким вступив до Київського Богоявленського братства. Саме завдяки підтримці запорожців стала можливою активна діяльність Київського братства та його школи. Як один з ідейних керівників братства, Іван Борецький близько співпрацював з старшиною Війська Запорозького, насамперед з гетьманом Петром Сагайдачним [13, с. 8].

В «Протестації» від 28 квітня 1621 р. підкреслюється роль козацтва у відтворенні православної ієрархії: «Люди лицарські та гарячі духом святолюбивим превелейності його сказали: «Не був би ти патріархом, не був ти пастирем добрим, не був би ти Христовим і апостольським намісником, якби превелейність твоя народові руському митрополита й єпископів не посвятив і не зоставив, зоставивши нас тут переслідуваних і без пасторів» [4, с. 73].

Під впливом гетьмана Сагайдачного та козацтва єрусалимський патріарх Феофаній в 1620 р. висвятив ігумена Михайлівського Золотоверхого монастиря Івана Борецького на митрополита Київського та Галицького, ієромонаха Мелетія Смотрицького – на єпископа Полоцького, та ще чотирьох – на інші єпархії Київської митрополії. Так було відновлено православну ієрархію [11, с. 23].

З фактом відновлення православної віри стали рахуватися й поляки, адже вони були зацікавлені в участі козаків у військових походах на їх боці. Козаки взяли під захист православ'я [4, с. 74].

Козацтво відправило Марка Жмайла на чолі посольства до Варшави з дорученням повезти «Меморандум», в якому наголошувалося твердо відстоювати свою позицію у переговорах з королем щодо відновлення вірувань до унії та визнання висвячених патріархом Феофаном православного митрополита та шістьох єпископів [5, с. 212].

У 1634 р. київським митрополитом став Петро Могила, з іменем якого пов'язані реформи і зміцнення порядку в православній церкві, які король визнав лише 1632 р. Він походив із знатного роду молдавських господарів (князів), які були послідовними захисниками православної віри. Петро Могила жив у Польщі, навчався в європейських університетах, володів кількома мовами, добре знав церковну історію. Він брав участь у битві під Цецорою, а в Хотинському бою познайомився з П. Сагайдачним. Разом з ним приїхав до Києва, де потоваришував з Іовом Борецьким, став архімандритом – настоятелем Києво-Печерського монастиря.

Очолити українську православну церкву, Петро Могила упорядкував кілька службових книг: «Літургіярон» (про відправу літургії), «Требник» (як здійснювати обряди – треби) і «Православне сповідання віри» (про основи православ'я), за якими церква і сьогодні здійснює богослужіння. Він прагнув об'єднання християнських церков, висував ідею автокефалії (незалежності) української православної церкви від будь-якого ієрарха, на відміну від уніатів, які пропонували мати одного патріарха під владою папи.

У 1648 році розпочалася національно-визвольна революція на чолі з Богданом Хмельницьким, головною метою якої було захист православної віри та ліквідація унії 1596 р. Зважаючи на козацькі перемоги, польська сторона змушена була піти на деякі поступки, зокрема надати Київському митрополитові місце в сеймі (Зборівський трактат 1649 р., Білоцерківський договір 1651 р.). Та поляки не поспішали виконувати своїх зобов'язань і просто ігнорували їх. Українська православна ієрархія та духовенство підтримували боротьбу Богдана Хмельницького і брали в ній активну участь. Яскравим свідченням єдності козацтва, Церкви і народу був триумфальний в'їзд Хмельницького з військом до Києва на святвечір 1648 року. Його зустрічали митрополит Сильвестр Косів, Єрусалимський Патріарх Паїсій, що перебував тоді в Києві, духовенство і тисячі киян.

Хмельницький ставився до православної Церкви з пошаною, не втручався в її внутрішні справи. В результаті встановлених між державою і Церквою дружніх відносин, як між незалежними партнерами, остання була звільнена від податків.

Труднощі безперервної війни на кількох фронтах змусили гетьмана піти на союз з Москвою, в якій чимало переслідуваних поляками та уніатами православних українців сподівалися знайти надійного союзника в обороні

православної віри. Згідно з Переяславською угодою 1654 року це мав бути союз рівноправних держав зі збереженням незалежності України, утриманням у руках гетьманського уряду адміністративної влади, правом мати своє власне військо. Але Москва почала відразу урізувати права суверенної Української козацької держави. Кінцевим наслідком цього процесу стало повне її поневолення.

Частина українського духовенства підтримувала ідею союзу з Москвою, сподіваючись, що сильний єдиновірний сусід допоможе Україні в надто тяжкому становищі.

Українська Православна Церква, очолювана митрополитом Сильвестром Косовим, не брала участі в переговорах про союз з Москвою. А коли було підписано Переяславську угоду, митрополит різними способами виявляв свою опозицію до союзників. Частина духовенства негативно поставилася до угоди з Москвою.

Між українською та московськими православними церквами встановилися складні відносини. Поступово Київська митрополія була підпорядкована московському патріархатові, хоча українська церковна ієрархія намагалася чинити опір та зберегти церковну самобутність. У 1685 році Елекційний Собор Митрополитом Київським Луцького єпископа Гедеона, який прийняв присягу на вірність Московському патріархатові, а Константинопольський патріарх дав згоду на перехід Київської митрополії під юрисдикцію Московського патріарха [6, с. 323].

Надалі Україна опинилася під владою Російської імперії.

Навіть в найтяжчий час після розгрому московським військом Запорозької Січі (1709 р.) запорожці дбали про православну віру і церкву, намагалися на майбутнє узаконити її права в суспільстві України. Укладаючи 5 квітня 1710 р. в м. Бендерах «Пакти і конституції законів та вольностей Війська Запорозького» з новообраним після смерті Івана Мазепи гетьманом Пилипом Орликом, лівобережні старшини і запорожські козаки в особі кошового отамана Костянтина Гордієнка в першій статті цієї конституції обумовили питання збереження та охорони в Україні православної віри і церкви [7, с. 504]. Як зазначено в документі, гетьман Богдан Хмельницький розпочав «законну війну» проти Речі Посполитої, щоб захистити «Православну Віру, яку всіляко пригноблювали польські влади і принадували до об'єднання з Римською Церквою». Гетьман з «Військом Запорозьким і народом Руським не з якої іншої причини віддався під захист Московського Царства, добровільно прийняв його зверхність, а лише задля союзу Православної Віри». Козацтво висловлювало рішучий намір і надалі не допускати в Україні чужинецьких релігій (католицизму, іудаїзму) і докладати зусиль, щоб «вовіки міцніла одна-єдина Віра Православна Східного Обряду

під священним Апостольським престолом у Константинополі, і щоб ширилась слава Божа, і щоб при новозбудованих церквах множилося навчання руських дітей вільним мистецтвам, і щоб Віра Господня міцніла і процвітала серед сусідніх чужоземних релігій як троянда серед колючок» [14, с. 3].

У 1721 році Петро I скасував патріархію й Українська православна церква стала частиною Російської православної церкви, козаки втратили своє духовенство [6, с. 324].

В цей період козаки часто контактували з грецьким духовенством, декілька разів надсилали грошові пожертвування константинопольському патріарху. За часи існування Нової Січі (1734-1775 рр.) козаками було побудовано 44 церкви, два скити та одну молільну ікону. В першу чергу козаки побудували січову церкву на честь Покрови Богородиці, в цьому їм допомагали київський митрополит Рафаїл Зборівський та київський військовий губернатор граф Вейсбах. Хоча з середини ХУІІ ст. запорозьке духовенство не підпорядковувалося Київському митрополиту, та все ж таки, зверталися для вирішення різних церковних питань [7, с. 520-521].

Чому козацтво захищало православ'я?

Релігія була основною формою світосприймання, супроводжувала людину протягом всього її життя. Національно-визвольні рухи, політичні, військові конфлікти мали релігійний характер. Свята, під час яких люди відпочивали і спілкувалися зі своїми близькими, були релігійними. Тому світогляд запорозького козацтва мав релігійний характер, формуючись під суспільним впливом, і ззовні проявлявся в формі православ'я.

Запорожжя знаходилось на перехресті трьох релігій і конфесій ісламу, православ'я і католицтва. Козацтво ж традиційно дотримувалось саме православ'я. На Запорожжя приходили люди в основному з українських земель, що входили до складу Росії і Польщі. Для них, іслам був зовсім чужим і незрозумілим.

До того ж, представники ісламської віри (татари і турки) були ворогами як України, так Росії і Польщі. Здійснюючи набіги на їхні землі, спричиняли значну шкоду населенню.

До Запорожжя дійсно приймалися люди будь якої національності, однак вони були повинні прийняти православну віру. Без виконання цієї умови переселенці не мали права мешкати на Запорожжі.

В мемуарах та історичній літературі досить схоже переказується процедура прийняття новоприбулих до Війська. Прибулого до Січі звичайно приводили до кошового отамана, який питав: «А чи віруєш в Бога?» Новоприбулий відповідав: «Вірую». «І в Богородицю віруєш?» «І в Богородицю вірую». «А ну, перехрестись!» Людина хрестилася. Цим і обмежувалось з'ясування релігійної приналежності прибулих до Січі. У

випадках, коли прибулий не був православним, перед вступом у Військо він був повинний охреститись у цю віру.

Суворі умови життя, при яких козацтво досить часто було позбавлене можливості задовольняти релігійні потреби в релігійних спорудах, приводили до спрощення деяких обрядів, пристосування їх до похідних умов.

Козаки добре переносили холод і спеку, голод і спрагу, а на війні відзначались невтомністю, мужністю, відвагою і не боялися смерті. В бою козаки виявляли стільки вмілості й завзяття, що під прикриттям свого табору їх сотня могла відбитися від тисячі поляків і ще більшої кількості татар [15, с. 7].

З огляду на особливості своєї релігійності запорізькі козаки вважали за святий обов'язок брати участь у богослужіннях, релігійних обрядах. Свій перший храм козаки збудували близько 1576 року. Першу дерев'яну церкву вони побудували на річці Самара в ім'я великого чудотворця Миколи. Богослужіння здійснювалося щодня. Січова церква завжди відрізнялася дорогою різницею та найбагатшим церковним начинням [6, с. 320]. Обов'язково в день загальної військової ради під час Богослужіння виносили знамена, клейноди, а також релігійні церемонії на свято Покрови, Різдва, Водохрещення, Пасхи, Богоявлення ознаменовували гарматними залпами. Коли в церкві читали Євангелія в церкві козаки стояли за традицією з напівоголеними шаблями, символічно демонструючи свою готовність у будь-яку мить захистити православну віру.

Кожну справу козаки починали молитвою, носили на тілі хрест із зображенням Покрови Пресвятої Богородиці. На честь Покрови Пресвятої Богородиці козаки найчастіше будували церкви.

Згідно історичних джерела відзначається, що козаки суворо дотримувалися посту, надавали перевагу рибних страв перед м'ясними, благочиння при здійсненні церковних служб, пожертви, викуп одновірців з неволі. Двічі на рік (за мирного часу) козаки вирушали на прощу до святих місць та сусідніх обителей [8, с. 20].

Так, французький інженер-картограф Г. де Боплан у своїх спогадах наголошував, що козаки сповідують грецьку віру, яку по-своєму називають руською, дуже шанують святкові дні і дотримуються постів, які у них тривають 8 або 9 місяців на рік і полягають в утриманні від м'яса. Вони настільки впertі в дотриманні цієї формальності, що переконують себе, ніби порятунок їхньої душі залежить від зміни їжі [15, с. 30].

Запорожці свято берегли традиції, обряди, пов'язані з церковним поминанням полеглих на полі бою «лицарів». Важко уявити, щоб хтось із запорізьких священиків ризикнув затримати поховання козака, вимагаючи більшу плату за обряд, як це не раз траплялося в інших регіонах України.

Для релігійності запорозького козацтва було притаманне шанобливе ставлення до деяких християнських святих і до ікон. Релігійність запорожців виявлялась і в тому, що в їхніх житлах (курнях, зимівках, бурдюгах) на почесному місці - покуті устатковувалися «обожниці»: стіни там прикрашалися іконами з ликами святих, запалювалися лампади, воскові свічки, курили дорогий фіміам, особливо у свята. В запорозьких курнях грамотні козаки вголос читали книги про життя святих, співали акафісти — пісні і молитви на честь Ісуса Христа, Богородиці й святих, прилучали неписьменних, але набожних товаришів до духовного життя, поширювали серед них високі релігійні почуття, віру в Божу благодать і заступництво, благотворний вплив православ'я [3, с. 3].

Запорозькі козаки двічі на рік рушали у паломництво, щоб вклонитися святим місцям у монастирях. Багато хто з козаків назавжди залишалися за стінами певного монастиря, усвідомивши марноту власного життя на Січі [7, с. 509].

На Запорожжі був дуже поширений культ Покрови. Згідно з легендою, що записана до "Життя Андрія Юродивого", під час наступу мусульман у Влахернському храмі з'явилася Богородиця в оточенні святих.

Ще задовго до заснування Нової Січі, у 1659 р. запорожці заснували на Чортомлицькій Січі церкву на честь Покрови Богородиці [16, с. 265].

Значно поширилось вшанування Покрови в період Нової Січі. Вже у 1734 р. на її честь було закладено січову церкву, а до 1775 р. на Запорозьких Вольностях вже існувало більше десяти релігійних споруд в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці. На її честь козаки щорічно влаштовували свято на Січі.

Великою шанною запорожців користувався святий Христовий Микола. Він виступав як охоронець від пожеж і нападів ворогів [17, с. 167]. Недарма культ святого Миколи набув на Запорожжі великого поширення.

Часто здійснюючи подорожі по Чорному морю, Дніпру, Бугу, козаки молилися Миколі, вбачаючи в ньому "великого милостивця і співчуваючого людинолюбця".

В XVIII ст. на Запорожжі, як і по всій Україні, великої популярності набув культ Андрія Первозванного.

Кіш Нової Січі особливо пильно дбав про церковні справи. 1759 року запорозьке військово товариство побажало зробити для січової церкви Покрови срібне панікадило (підвісна люстра з багатьма свічками або лампадами). Для копіювання зразків панікадил в церкві Печерської лаври кошовий отаман Олексій Білицький у червні 1759 р. відрядив до Києва запорозького старшину Максима Куликовського, який і виконав це доручення [14, с. 4].

Останній кошовий отаман Нової Січі Петро Калнишевський зробив чи не найзначніший вклад у будівництво й устаткування церков України. На його

власні кошти споруджено чотири церкви: дерев'яна церква Різдва пресвятої Богородиці в м. Лохвиці (1763), дерев'яна церква Покрови пресвятої Богородиці в м. Ромнах (1764), кам'яна церква св. Петра і Павла в Межигірському монастирі (1768), дерев'яна церква св. Трійці в рідному селі Пустовойтівці на Полтавщині (1773). Для цих церков Петро Калнишевський замовляв дорогі іконостаси, ікони, богослужбові книги та інші літургійні речі й предмети. На кошти кошового отамана для святої чудотворної ікони Миколаївської соборної церкви, що діяла з 1645 р. в с. Новий Кодак на Запорозжі, виготовлено срібну шату з написом: «Сия шата сделана к Богоматери в Ново-Кодацкую церковь в цену сто шестьдесят один рубль двадцать пять копеек коштом его вельможности пана кошевого атамана Петра Ивановича Калнышевского 1772 года, декабря 30 дня, а весу в ней три фунта, 21 лот». Петро Калнишевський славився не лише своєю хоробрістю й військовими здібностями, а й щедрим меценатством та щирою набожністю [14, с. 4].

Необхідно відзначити, що дуже частими були випадки, коли козаки при наближенні старості, відчуваючи себе нездатними до військової справи йшли в який-небудь монастир. Так робили як рядові козаки, так й представники січової старшини. Понад 40 років провів у чернецтві кошовий Січі Пилип Федеров [7, с. 505]. Часто козаки йшли до монастиря, нікого не попередивши. Іноді, вони вдягали святковий найдорожчий одяг, чіпляли блискучу зброю, наймали музикантів й купували цілі бочки горілки, цілі вози їжі та відправлялися до монастиря. Усіх зустрічних частував напоями, пропонував перекуси. По дорозі веселився з товаришами, так і добирався до монастиря [16, с. 190-191].

Письменні козаки читали житія святих, знали тексти молитов, досить вільно розтлумачували написане в релігійних книгах. Дехто з запорозьких старшин запрошували грецьких чи слов'янських ченців, яких використовували як радників у релігійних справах. Чимало православних ченців та козаків приймали участь у звільненні православних полонених, які опинялися в мусульманській неволі [7, с. 507]. Втім, обрядовість і вірування запорозьців і населення Лівобережної України не були тотожними.

Православна церква здійснювала моральне виховання козацтва і в цьому полягала її висока духовна місія в християнській козацькій республіці Запорозькій Січі.

Висновки. Таким чином, наприкінці XVI-у першій половині XVIII ст., в умовах, коли український народ був позбавлений державності, єдиним національним осередком був моральний вплив православної церкви. Та рішення Брестської унії були спрямовані на її ліквідацію. Гарантом збереження давніх традицій в Україні, в тому числі православного

віросповідання, виступило козацтво. Завдяки запорожцям вдалося відновити православну ієрархію, а конфесійний фактор став на перешкоді уряду Речі Посполитої перетворити їх на послухне військо. Втручання козацтва у боротьбу проти засилля католицизму та уніатства сприяло усвідомленню ним своєї ролі та утвердженню як нової впливової сили в житті тогочасного суспільства.

Важко переоцінити значення зв'язків братського руху з козаками. Братчики сприяли формуванню сприйнятих козацтвом ідейних засад національно-політичного відродження.

Важливу роль у захисті православної віри відіграла національно-визвольна боротьба під проводом Богдана Хмельницького, одним із важливих завдань якої був захист православної віри, відмова від церковної унії.

На жаль, після підписання договору з Московією, православна церква України втрачає свою незалежність.

–
Література:

1. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К.: Вища школа, 1994. – 539 с.
2. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – Київ: Дніпро, 1991. – 333 с.
3. Сергійчук В. Козацтво і Унія. //Українське слово. – 1993. – 26 лютого.
4. Щербак В. Козацтво і православ'я. //Київська старовина. – 1993. – № 5. – С.71-76.
5. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV - середина XVII ст. – К.: Видавничий дім "KM Academia", 2000. – 300 с.
6. Здіорук С. Забезпечення національних інтересів у відносинах Воєнної організації України і релігійних інститутів [Текст]. Монографія. – К.: Знання України, 2005. – 552 с.
7. Косенко Л. Козаки: Лицарський орден України: Факти. Міфи. Коментарі. – Харків: ВД «ШКОЛА», 2007. – 576 с.
8. Багдасаров Р. Земний образ ангельського воїнства. Запорозька Січ як православний лицарський орден. //Людина і світ. – 1997. – № 3. – С.15-24.
9. Кубай Н. Виховуємо традиціями українського козацтва. [Текст]: навч. посіб./ Н.О.Кубай, О.В.Кубай. – Львів: Новий світ-2000, 2019. – 284 с.
10. Плохій С. Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. [Текст]. – К.: Критика, 2005. – 496 с.
11. Кузьмук О. Межигірський монастир і Запорізька Січ [Текст]. //Київська старовина. – 2003. – № 3–. С. 21-44.
12. Журавльов Д.В. Усі гетьмани. – Харків: Фоліо, 2011. – С.137-144.
13. Ісаєвич Я. Зв'язки братств із запорозьким козацтвом у XVIII ст. [Текст]. // Київська старовина. – 1992. – № 1. – С.7-21.
14. Сергієнко Г. Православна віра і церква в духовній культурі запорожців. //Історія України. – 1998. – № 16. – С.1-3.
15. Г.Л. де Боплан Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воен. – К., Наукова думка, 1990. – 253 с.
16. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. – Львів, Видавництво «Світ», 1990. – Т. 1. – 592 с.

17. Панич І. Святий Микола. //Київ. – 1991. – № 9. – С.167.

References:

1. Holobutskyi V. (1994). Zaporozke kozatstvo. [Zaporozhian Cossacks]. K.: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
2. Apanovych O. (1991). Rozpovidi pro zaporozkykh kozakiv. [Stories about the Zaporozhian Cossacks]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
3. Serhiichuk V. (1993). Kozatstvo i Unii. [Cossacks and the Union]. *Ukrainske slovo.- Ukrainian word*, 26 liutoho. [in Ukrainian].
4. Shcherbak V. (1993). Kozatstvo i pravoslavia. [Cossacks and Orthodoxy]. *Kyivska starovyna - Kyiv antiquity*, 5, 71-76. [in Ukrainian].
5. Shcherbak V. (2000). Ukrainske kozatstvo: formuvannia sotsialnoho stanu. Druha polovyna XV - seredyna XVII st. [Ukrainian Cossacks: formation of the social state. The second half of the 15th - the middle of the 17th century]. K.: Vydavnychiy dim "KM Academia". [in Ukrainian].
6. Zdioruk S. (2005). Zabezpechennia natsionalnykh interesiv u vidnosynakh Voiennoi orhanizatsii Ukrainy i relihiinykh instytutiv. [Ensuring national interests in relations between the Military Organization of Ukraine and religious institutions]. [Tekst]. Monohrafiia. K.: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
7. Kosenko L. (2007). Kozaky: Lytsarskyi orden Ukrainy: Fakty. Mify. Komentari. [Cossacks: Knightly Order of Ukraine: Facts. Myths. Comments]. Kharkiv: VD «ShKOLA». [in Ukrainian].
8. Bahdasarov R. (1997). Zemnyi obraz anhel'skoho voinstva. Zaporozka Sich yak pravoslavnyi lytsarskyi orden. [The earthly image of the angelic army. Zaporizhzhya Sich as an Orthodox knightly order]. *Liudyna i svit - Human and world.*, 3, 15-24. [in Ukrainian].
9. Kubai N. (2019). Vykhovuemo tradytsiiamy ukrainskoho kozatstva. [We bring up the traditions of the Ukrainian Cossacks]. [Tekst]: navch. posib./ N.O.Kubai, O.V.Kubai. Lviv: Novyi svit-2000. [in Ukrainian].
10. Plokhii S. (2005). Nalyvaikova vira: kozatstvo ta relihiia v rannomodernii Ukraini. [Pouring faith: Cossacks and religion in early modern Ukraine]. [Tekst]. K.: Krytyka. [in Ukrainian].
11. Kuzmuk O. (2003). Mezhyhirskyi monastyr i Zaporizka Sich. [Mezhyhirsky Monastery and Zaporizhzhya Sich]. [Tekst]. *Kyivska starovyna. – Kyiv antiquity*. 3, 21-44. [in Ukrainian].
12. Zhuravlov D.V. (2011). Usi hetmany. [All hetmans]. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
13. Isaievych Ya. (1992). Zviazky bratstv iz zaporozkym kozatstvom u XVIII st. [Relations of brotherhoods with the Zaporizhzhya Cossacks in the 18th century]. [Tekst]. // *Kyivska starovyna. — Kyiv antiquity*, 1, 7-21. [in Ukrainian].
14. Serhiienko H. (1998). Pravoslavna vira i tserkva v dukhovnii kulturi zaporozhtsiv. [Orthodox faith and the church in the spiritual culture of the Zaporozhians]. *Istoriia Ukrainy. — History of Ukraine*, 16, 1-3. [in Ukrainian].
15. H.L. de Boplan (1990). Opys Ukrainy, kilkokh provintsii Korolivstva Polskoho, shcho tiahnutsia vid kordoniv Moskovii do hranyts Transilvanii, razom z yikhnyimy zvychaiamy, sposobom zhyttia i vedennia voien. [Description of the Ukraine, several provinces of the Kingdom of Poland, stretching from the borders of Muscovy to the borders of Transylvania, together with their customs, way of life and warfare]. K.: Naukova dumka. [in Ukrainian].
16. Iavornytskyi D. (1990). Istoriia zaporozkykh kozakiv. [History of the Zaporizhzhya Cossacks]. Lviv: Vydavnytstvo "Svit". T. 1. [in Ukrainian].
17. Panych I. (1991). Sviaty Mykola. [Saint Nicholas]. *Kyiv. — Kyiv*, 9, 167. [in Ukrainian].